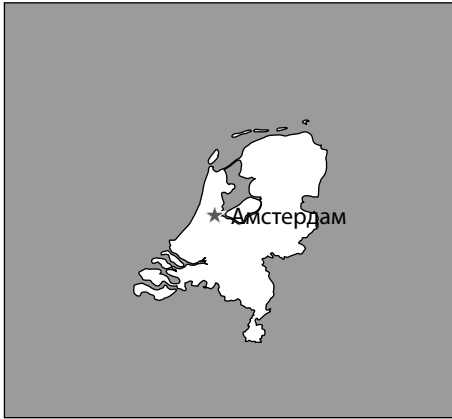

НІДЕРЛАНДИ

Сучасна назва держави: Королівство Нідерландів (*нідерл.* Koninkrijk der Nederlanden), Нідерланди (*нідерл.* – Nederland).

Перша згадка про народ/країну в писемних джерелах. У IV книзі «Записок про Галльську війну» Гай Юлій Цезар при описі подій 55 р. до н. е. вперше згадує про плем'я батавів: «Маас зароджується в області лінгонів у гірському хребті Воґезі, потім приймає в себе один з рукавів Рейну, по імені Ваал, утворює з ним острів батавів». Римський історик Публій Корнелій Тацит у своїй праці «Германія», написаній близько 98 р. н. е., описує плем'я батавів: «З усіх цих племен найбільш доблесні батави, які в малій чисельності мешкають на березі річки Рейн, але головним чином на утвореному нею острові», – про них він згадує й у написаній у 100–110 рр. н. е. «Історії», описуючи повстання батавів 69–70 рр. н. е.

Назва «Голландія» походить від середньовічного графства на території країни. З 1076 р. Дирк V першим офіційно почав титулуватись «графом Голландії» (*лат.* «Comes Holtlandensis»). За часів правління його сина Флориса I, з 1101 р. назва «Голландія» витісняє назву «Фрізія» з назви графства. В Анна-

лах Егмонда, написаних у 1110–1205 рр., під 1168 р. згадується «Holtland».

Назва «Нідерланди» (низинні землі) спочатку виникла як описовий географічний термін щодо земель у низині річок Рейн, Маас та Шельда уздовж узбережжя Північного моря. У XIII–XIV ст. ці території стали називати «Приморськими низинними землями» або «Низинними (нижніми) землями»; до них відносили території сучасних Бельгії, Нідерландів, Люксембургу та деякі землі Північної Франції. Згодом «het Nederland» стало використовуватися як назва країни, а не географічне поняття, а з XIX ст. застосовувалося тільки по відношенню до північної частини історичного регіону низинних земель – Королівства Нідерландів.

Створення держави Нідерланди розпочалося з укладення Голландією, Зеландією, Утрехтом, Гельдерном та Гронінгеном, п'ятьма із сімнадцяти провінцій, т. зв. «історичних Нідерландів», Утрехтської унії 23.01.1579 р., до якої у лютому приєднався Оверейсел, а в березні – Фрісландія. Ядро союзу складало створене наприкінці IX ст. фрізьким графом Герульфом Графство Голландія.

Незалежність: проголошена 26.07.1581 р. шляхом ухвалення «Акту про урочисте зречення» від влади Іспанії та заснування Республіки Об'єднаних провінцій. 30.01.1648 р., згідно з Мюнстерським договором, між Іспанією та Нідерландами було погоджено визнання незалежності Об'єднаних провінцій.

Історичні назви держави: Фрізьке королівство (VI ст. – 734); Графство Голландія (922–1581); Республіка Об'єднаних провінцій (1579–1795); Батавська республіка (1795–1806); Королівство Голландія (1806–1810); Королівство Нідерландів (з 1815). Також територію сучасних Нідерландів називали: Батавія, Бургундські Нідерланди (1384–1482); Габсбурзькі Нідерланди (1482–1556); Іспанські Нідерланди (1556–1585); Сполучене Королівство Нідерландів (1815–1830).

Площа: 41,5 тис. км², що менше від території України у 14,5 разу. Чверть території країни лежить нижче від рівня моря. Також до складу Королівства Нідерландів входять Нідерландські Карібські острови – Бонайре, Сінт-Естатіус і Саба, що мають статус муніципалітетів Нідерландів та «країни» Аруба, Кюрасао і Сен-Мартен.

Населення: 17 млн 81 тис. осіб, з них 3,8 млн мігрантів (22,6%) (на 01.01.2017, Центральне бюро статистики Нідерландів). Населення карібської частини Королівства Нідерландів), – близько 317 тис. осіб. Нідерланди є однією з найщільніше заселених країн у Європі і в світі.

Очікувана тривалість життя при народженні: 81,6 р. (для чоловіків – 79,9, для жінок – 83,2 (2015, Євростат).

Етнічний склад населення: дві корінні групи населення – нідерландці і фрізи. Нідерландці складають 77,4% населення, турки – 2,3%, марокканці – 2,3%, сурінамці – 2,0%, (на 01.01.2017, Центральне бюро статистики Нідерландів).

Чисельність українців: 4437 осіб (на 01.01.2016, Центральне бюро статистики Нідерландів).

Столиця: Амстердам – 849 тис. чол., «Великий Амстердам» – 1 млн 027 тис. чол. Резиденція королівського двору, уряд, парламент і дипломатичний корпус знаходяться в місті Гаага.

Найбільші міста: Роттердам – 638 тис. чол.; Гаага – 524 тис. чол.; Утрехт – 343 тис. чол.; Ейндговен – 226 тис. чол. (на 01.01.2017, Центральне бюро статистики Нідерландів).

Державна мова: як така відсутня, але найбільш вживаною офіційною мовою є нідерландська (розмовляє 96% населення). Пропозиції надати їй статус державної та внести це до Конституції обговорювалися у 2010 р., але прийняті так і не були. В окремих частинах Королівства Нідерландів офіційний статус мають англійська (о. Саба і о. Сінт-Естатіус), пап'яменто (о. Бонайре), західнофрізька (провінція Фрісландія, з 1956) мови, а статус регіональної – лімбурзька (провінція Лімбург, з 1997), нижньосаксонська (провінції Дренте, Гронінген, Оверейсел, Гельдерланд, деякі муніципалітети Фрісландії) мови.

Релігійний склад населення: не відносять себе до жодної із конфесій 50% громадян, римо-католики – 24%, протестанти – 6%, голландська реформаторська церква – 6%, кальвіністи – 3%, мусульмани – 5%, (2014, Центральне бюро статистики Нідерландів).

Державний устрій: конституційна монархія з парламентською системою (з 1815). **Глава держави:** король. **Глава уряду:** прем'єр-міністр.

Вищий законодавчий орган: двопалатні Генеральні штати. Вперше Генеральні штати, що склалися з делегатів від нідерландських штатів-провінцій, були скликані 09.01.1464 р. в Брюгге. Існували до 1795 р., відновлені у 1815 р.

Діюча Конституція прийнята 17.02.1983 р. (з правками 1987, 1995, 2002, 2005 рр.) До того

діяла Конституція 24.08.1815 р. з багатьма правками. Першою конституцією країни вважаються статті Утрехтської унії 1579 р., перша конституція у сучасному розумінні була ухвалена у 01.05.1798 р.

Статус у відносинах з ЄС: співзасновник ЄС (1957); член Шенгенської зони з 26.03.1995 р.; член Єврозони з 01.01.1999 р.

Статус в інших провідних міжнародних організаціях, союзах: співзасновник ООН (1945); співзасновник ЗЄС (1948–2011); співзасновник НАТО та Ради Європи (1949); співзасновник ОЕСР (1960); співзасновник ОБСЄ (1973); співзасновник СОТ (1995).

Розмір ВВП на душу населення (в поточних цінах) у 2016 р., за даними Євростату, склав 41300 євро (5 місце серед EU-28); за даними МВФ – 45283 дол. США (13 місце в світі); за даними Світового банку – 45295 дол. США (12 місце в світі).

КОРОТКА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ

Найдавніші археологічні свідчення перебування давньої людини на території нинішніх Нідерландів (оброблені крем'яні пластики, знайдені в кар'єрі Бельведер під сучасним Маастріхтом) датуються часом у 250 тис. років тому. Більш масово людина почала заселяти ці землі близько 12 тис. років тому. Спочатку це були мисливці за північним оленем. Пізніше общини, які почали проникати на землі сучасних Нідерландів у VII–VI тис. до н. е., стали займатися рибальством та морськими промислами.

Приблизно у другій половині VI тис. до н. е. на територію Нідерландів прибули перші переселенці з Центральної Європи. З цього часу з'явилися перші постійні поселення. Головною проблемою у розселенні прийшлих племен був наступ моря на сушу. Тому вже у X–IX ст. до н. е. мешканці Західної Фрісландії почали будувати насипні «житлові пагорби», оточені спеціально виритими канавами з метою відве-

дення зайвої води від оброблених господарчих земель та житлових помешкань.

У першій половині I тис. до н. е. на територію сучасних Нідерландів почали проникати кельти (спостерігаються за археологічними знахідками з 700 р. до н. е., переважно у південній частині Нідерландів) та германці (з середини I тис. до н. е., північна частина Нідерландів).

З кельтських племен на територію Нідерландів розселилася група белгів (менапії та ебурони). Першими з германців прийшли фрізи, чий постійні поселення простежуються з 400 р. до н. е. Фрізи запозичили досвід своїх попередників – будували житла на «житлових пагорбах» висотою 2–7 метрів і площею 1–12 га. На початок I ст. до н. е. на території сучасних Нідерландів оселилися й інші германські племена: хамави, каннінефати, хатти тощо.

З I ст. до н. е. у долинах річок Рейн та Маас на території сучасних Нідерландів простежується перебування й батавів, які походили від хантів, та стали одним із народів, від якого виводять свою історію сучасні Нідерланди.

У 57 р. до н. е. римські війська під командуванням Юлія Цезаря, воюючи з белгами, вперше досягли території сучасних Нідерландів. З 12 р. до н. е. почалося завоювання римлянами дельти р. Рейн. До 26 р. н. е. більша частина сучасних Нідерландів була завойована. У 28 р. н. е. фрізам, у результаті повстання, вдалося здобути свободу, близько 57 р. вони підписали з Римом договір про дружбу і мир.

Почався процес романізації та будівництва лімесу (ряду укріплень, що розмежовували римські та варварські території, у Нідерландах проходив переважно по р. Рейн). Уздовж лімесу будувалися чисельні римські табори та фортеці. Південні Нідерланди з 16 р. до н. е. відносились спочатку до римської провінції Белгіка, а з 90 р. н. е. до провінції Нижня Германія. У перші століття нашої ери на цій

території почали будуватися перші канали та земляні греблі для захисту від паводків, прокладалися перші дороги.

У 69 р. н. е. через утиски римлян батави та каннінефати на чолі з Юлієм Цивілісом (очолював батавську кінноту у складі римської армії) підняли повстання проти влади Риму, відоме в історіографії як Батавська війна 69–70 рр. Повстання підтримали фрізи та ряд інших племен, але вони не змогли протистояти римським легіонам і зазнали поразки.

З середини III ст. н. е. на території сучасних Нідерландів почався новий наступ моря на сушу, що спричинив рух фрізів із Фрісландії у Північну Голландію. Окрім того, протягом 300–350 рр. територію батавів зайняли салічні франки, які прийшли із Оверейсела. У 406 р. кордон по Рейну був прорваний і римляни остаточно втратили контроль над рейнським лімесом. Територія Нідерландів стала місцем розташування франків (південь), фрізів (морське узбережжя), саксонів (схід).

З V ст. нідерландські землі, окрім тих, де проживали фрізи, входили до складу Франкського королівства. Наприкінці VI ст. воно розпадається на окремі самостійні області – нідерландські землі стали частиною Австразії. На північно-західних землях території сучасних Нідерландів з VI ст. існувало Фрізьке королівство, яке після битви при Борні 734 р. приєднав до Держави франків Карл Мартел. З 785 р. усі нідерландські землі опинилися в межах імперії Карла Великого.

Після смерті Карла Великого та розпаду його імперії, згідно з Верденським договором (843), територія Нідерландів увійшла до складу володінь Лотаря I (так зване Середнє королівство). З 834 р. на землі Нідерландів почалися регулярні напади норманів із Данії. У середині IX ст. вожді норманів Гаральд і Рорік отримали у володіння землі у Фрісландії, а згодом поширили свій вплив і на Зеландію.

Панування норманів у Фрісландії тривало до кінця IX ст., а напади на нідерландські міста – до початку XI ст. У цей період помирає Лотар I, його королівство розпадається, а нідерландські землі з 855 р. стають частиною королівства Лотарингія.

Згідно з Мерсенським договором 870 р., землі сучасних Нідерландів на північ від р. Маас увійшли до Східно-Франкського королівства, а на південь – до Західно-Франкського королівства. З 925 р. за правління Генріха I Птахолова вся територія Нідерландів була приєднана до Східно-Франкського королівства. У 959 р. майбутній імператор Священної Римської імперії Оттон I розділив Лотарингію на дві частини, територія Нідерландів увійшла до складу Нижньої Лотарингії.

У IX–XI ст. на території сучасних Нідерландів утворюється низка невеликих феодалних володінь, що перебували у складі Священної Римської імперії. Найбільш сильними серед них були: Герцогство Брабант, графства Гельдерн та Голландія, Маркграфство Фрісландія та Утрехтське єпископство.

Графство Голландія було засноване фрізьким графом Герульфом після надання йому у 889 р. королем Східно-Франкського королівства Арнульфом Каринтійським ряду земель на території сучасної Південної Голландії. У 1240-х рр. була заснована Гаага – майбутній політичний центр Голландії. За часів правління герцога Віллема II у 1253 р. до Голландії була приєднана Зеландія; за правління Флориса V (1256–1296) – Західна Фрісландія, частина Центральної Фрісландії та область р. Амстел; граф Ено (Геннегау) Жан II д'Авен, ставши у 1299 р. графом Голландії і Зеландії, об'єднав усі три графства у складі однієї держави; за правління Віллема III у 1317 р. був приєднаний Амстердам з навколишніми землями, які до того належали Утрехтському єпископству. Необхідність постійної боротьби з морем, будівниц-

тво дамб та каналів, осушування земель спонукало до організації всіх цих робіт та сприяло згуртованості місцевих общин.

У 1370 р. міста Голландії, Зеландії та Утрехту для захисту своїх інтересів утворили локальний торговельний союз. Також близько 20 нідерландських міст входили до Ганзейського союзу міст.

З XIII ст. землі колишньої Нижньої Лотарингії почали називати Нижніми землями (Nederlanden). У XIV ст. в економіці Нідерландів значно зросла роль мореплавства, рибальства та сукнарства. У цей період почали формуватися органи станового представництва, зокрема, у 1315 р. відбулися перші збори представників дворянства та міст Голландії, на основі яких потім сформувалися Провінційні штати (зібрання) Голландії. У XIV ст. регулярно діючі шати виникли також у Зеландії, Гельдерні і Оверейселі.

У 1350 р. у країні розгорілась громадянська війна за титул графа Голландії між Маргарете Баварською та її сином Віллемом V. В історію вона увійшла як «Війна тріски та гачків». Прихильники Віллема організувались у партію «тріски», а Маргарете – у партію «гачків»; суть протиріч полягала в тому, що «тріска» виступала за централізацію та зміцнення графської влади, а «гачки» були налаштовані проти. Ця боротьба, що зі змінним успіхом тривала у Голландії до 1491 р., а також була притаманна Гельдерну, Фрісландії та Утрехту, де існували свої протидіючі партії, посилювала роз'єднаність нідерландських земель.

З кінця XIV ст. почалося «збирання» нідерландських земель під владою герцогів Бургундії: у 1384 р. була приєднана Фландрія, у 1430 р. – Брабант і Лімбург, у 1433 р. – Зеландія, Голландія та Ено, у 1473 р. – Гельдерн і Зютфен. У результаті майже всі Нідерланди, за виключенням Фрісландії, були об'єднані під владою бургундської династії, яка поча-

ла процес централізації, хоч і намагалася не знищувати місцевих традицій та враховувати існуючі права міст. Утрехтське єпископство формально не входило до складу герцогства Бургундія, але перебувало під його контролем. У 1464 р. Філіп Добрий вперше скликав збори представників усіх областей, які надалі перетворилися на Генеральні штати. Його син Карл Сміливий заснував перший загальнонідерландський орган – парламент (суд вищої інстанції) у Мехелені, що провів своє перше засідання у 1473 р.

Після смерті герцога Бургундії Карла Сміливого (1467–1477) його єдина спадкоємиця донька Марія Бургундська (1477–1482) у 1477 р. уклала угоду з Генеральними штатами. Штати визнали її династичні права на Нідерланди в обмін на дарування їм «Великого привілею», що передбачав відновлення місцевих привілеїв областей та міст за рахунок обмеження центральної влади.

Після смерті Марії Бургундської у 1482 р. Нідерландами правив її чоловік Максиміліан Габсбург (майбутній імператор Священної Римської імперії), а потім їх син Філіп IV (1493–1506), який оголосив більшість статей «Великого привілею» недійсними. З цього часу Бургундські Нідерланди стали Габсбурзькими. Наступним правителем Нідерландів був син Філіпа Красивого та іспанської королеви Хуани Божевільної – Карл (майбутній король Іспанії Карл I та імператор Священної Римської імперії Карл V), який керував Нідерландами через своїх намісників (генеральних статтаудерів).

У 1512 р. усі нідерландські землі були об'єднані у так званий Бургундський округ, а колишня політична незалежність його складових – ліквідована. У 1524 р. до нього була приєднана Фрісландія, у 1528 р. – єпископство Утрехтське та Оверейсел, у 1536 р. – Гронінген і Дренте, у 1543 р. – Гельдерн і Зютфен. На імперському

сеймі 1548 р. Бургундський округ, до якого входило 17 нідерландських провінцій, був оголошений єдиним нероздільним комплексом земель, і надалі він міг успадковуватися тільки у такому вигляді, що й було закріплено Прагматичною санкцією від 04.11.1549 р.

Незважаючи на високий ступінь централізації управління та уніфікацію законів у часи Карла V, Генеральні штати продовжували відігравати важливу роль. Вони мали право ухвалювати податки, вирішувати питання війни та миру, організовувати станові суди. Окрім того, у кожній з провінцій діяли провінційні штати, зберігалася самоврядування у містах, особливі свободи та привілеї.

На кінець XV – початок XVI ст. Нідерланди стали одним з найбільш економічно розвинутих регіонів, що дозволило згодом їм зайняти провідне місце в економіці Європи. Основними статтями експорту були сир, масло, худоба, лляне полотно, лляне масло, парусина, канати. Найбільшу вигоду від пожвавлення міжнародної торгівлі мали Брабант, Голландія та Зеландія. Важливу роль почали відігравати порти Амстердама, Антверпена та Роттердама. Динамічніше за інші області Нідерландів розвивалася Голландія, де населення міст упродовж XV ст. зросло майже вдвічі і склало понад 50%. Через активний розвиток товарно-грошових відносин на кінець XV ст. у більшості нідерландських земель уже панували орендні відносини в аграрній сфері, а на півночі Голландії селянство здебільшого було вільним.

У часи правління Карла V Нідерланди давали 45% прибутку до скарбниці його імперії, що значно перевищувало надходження від срібних та золотих копалень Америки. Країна розглядалася Габсбургами як джерело фінансування їх військових кампаній та плацдарм для військових дій проти Франції, що виснажувало її та викликало невдоволення місцевого населення.

З кінця 1510-х рр. у Нідерланди почали проникати ідеї Реформації (спочатку лютеранство, потім анабаптизм, кальвінізм тощо). Для боротьби з ними в Нідерландах у 1522 р. було утворено інквізиційний трибунал, а в 1550 р. видано т. зв. «Кривавий указ» проти єретиків тощо. У часи правління Нідерландами короля Іспанії Філіпа II (1556–1598) податковий, політичний та релігійний тиск значно посилювався. Жертвами іспанської інквізиції у Нідерландах стали 60 тис. чол.

Посилення спротиву іспанцям вилилося у 80-річну війну (1568–1648), що почалася як повстання проти іспанського абсолютизму та перейшла у війну за незалежність семи північних провінцій. Марксистська історіографія називає події 1566–1609 рр. Нідерландською буржуазною революцією. Центром легальної опозиції іспанському абсолютизму стали Генеральні штати. Ситуація почала загострюватися з 1566 р., коли опір нідерландських протестантів Католицькій церкві переріс в іконоборницький рух кальвіністів, які протягом року зруйнували близько 5500 церков та змушували місцеву владу визнавати свободу кальвіністського віросповідання.

Щоб приборкати провінції, Філіп II у 1567 р. направив до Нідерландів іспанське військо на чолі з фанатичним католиком герцогом Альбою. Репресії проти дворянської опозиції набули значного розмаху: в 1568 р. були страчені статгаудер Фландрії граф Егмонт та адмірал Горн; відбувалися постійні страти та конфіскації майна; у 1571 р. були введені постійні додаткові податки – 10% на кожну торговельну операцію, 5% на продаж нерухомості та 1% на все нерухоме майно, що спровокувало збройний опір населення.

Збройний опір нідерландської еміграції очолив колишній статгаудер Голландії, Зеландії і Утрехту граф Вільгельм Оранський, паралельно розпочалась партизанська боротьба

лісових та морських «гезів». Захоплення морськими «гезами» у 1572 р. зеландського міста Брілле у дельті Рейну стало сигналом до загального повстання. Восени 1572 р. у Голландію прибув Вільгельм Оранський і очолив боротьбу проти іспанського абсолютизму. У 1576 р. повстання перекинулось і на Південні Нідерланди.

Революційні події тривали довгий час та мали багато компромісних рішень (Гентське умиротворення 1576 р., Вічний едикт 1577 р., Релігійний мир 1578 р.). З 1578 р. у країні фактично почалася громадянська війна, що проявлялась у загостренні боротьби за владу між угрупованнями дворянства та купецтва, активізацією демократичного руху та посиленням протистояння між католиками і протестантами. Цією ситуацією скористались іспанці, яким вдалося роз'єднати північні та південні провінції і примирити південь із владою Іспанії.

У 1579 р. південні католицькі провінції Нідерландів уклали з іспанським намісником Олександром Фарнезе Арраську унію, відповідно до якої вони повернулися під владу Іспанії за умов: збереження привілеїв нідерландського дворянства, виводу іспанських військ та відновлення старих політичних порядків. У відповідь сім північних провінцій уклали Утрехтську унію 1579 р., у якій проголосили намір продовжити боротьбу за політичну незалежність та свободу віросповідання. Ці події знаменували розкол історичних Нідерландів.

Влітку 1581 р. Генеральні штати північних провінцій прийняли «Акт про урочисте зречення», згідно з яким заявили про невизнання Філіпа II як свого суверена. У 1584 р. Вільгельм Оранський загинув від рук убивці, підісланого іспанцями. З 1588 р. Генеральні штати взяли на себе управління Республікою Об'єднаних провінцій у складі Гельдерна, Голландії, Гронінгена, Зеландії, Оверейсела, Утрехту та Фрісландії, яка фактично була конфедерацією

і яку, через домінування провінції Голландія, часто так і називали. Союзником нової держави стала Англія, зацікавлена у послабленні Іспанії (союз 1585 р.). З 1586 р. кальвінізм став офіційною релігією країни, хоча його прихильники складали лише десяту частину населення (у 1650 р. протестанти складали вже половину населення Республіки).

У 1609 р. з Іспанією було укладено перемир'я на 12 років, що фактично означало визнання незалежності північних провінцій. У 1621 р. війна з Іспанією продовжилася, ставши частиною Тридцятилітньої війни. По її завершенні, у 1648 р., між Іспанією та Об'єднаними провінціями було підписано Мюнстерський мир, що став частиною системи Вестфальського миру: були надані міжнародні гарантії незалежності Республіки Об'єднаних провінцій та визначено північний кордон Іспанських Нідерландів.

Вищим органом влади республіки були Генеральні штати, крім яких існувала Державна рада, посади великого пенсіонарія провінції Голландія (виконував дипломатичні та згодом адміністративні функції, вів засідання Генеральних штатів) та статгаудера (військовокомандувач, очолював Державну раду, представник роду Оранських-Нассау). Також у кожній провінції існували провінційні штати, які вирішували усі місцеві питання.

У XVII ст. у Нідерландах сформувалися дві основні партії: оранжистів-унітаристів (представники військової аристократії, очолювалися статгаудерами з дому Оранських-Нассау, відстоювали перетворення країни на унітарну монархію) та республіканців (представники купецтва, відстоювали автономію провінцій). Упродовж XVII–XVIII ст. між цими партіями точилася постійна боротьба, що відбивалася і на місцевому рівні.

Зі здобуттям незалежності від Іспанії починається «золоте століття» економіки

Нідерландів. Темпи розвитку Об'єднаних провінцій перевищували всі інші країни Європи, основним імпульсом чого були капітали, виробничий досвід та торговельні зв'язки зможних переселенців, які втікали від релігійних переслідувань з Південних Нідерландів, Франції та Німеччини.

Особливо важливу роль відігравала морська та річкова торгівля, що сприяла розвитку кораблебудування і географічним відкриттям. Щорічно в Амстердамі, Роттердамі та Зандамі будувалося до 1 тис. середніх і великих суден. Флот Республіки у середині XVII ст. за кількістю кораблів перевершував сукупний флот усіх інших країн світу і налічував 22 тис. суден.

Провідними галузями економіки Нідерландів того часу були: виробництво соленого та копченого оселедця, сиру, будівельних матеріалів, цегли, цукру, фаянсу; вирощування квітів та рослин, завезених з інших континентів (тюльпани, тютюн, картопля). У цей період у Нідерландах виникає система польдерів – осушених та захищених від повеней ділянок землі, що дало додаткові земельні площі, придатні для ведення землеробства.

З кінця XVI ст. почала формуватися колоніальна імперія Нідерландів. Спочатку нідерландці намагалися відкрити північно-східний шлях до країн Сходу. Так, Віллем Баренц, прагнучи знайти прохід до Тихого океану, в 1594–1597 рр. тричі здійснив плавання по Північному Льодовитому океану, дійшовши до Нової Землі. Але початок проникнення на Схід поклала амстердамська «Компанія далеких країн», кораблі якої досягли о. Ява у 1596 р. Нідерландцям вдавалося укласти угоди з місцевими князями, які бачили в них у першу чергу торговців, а не завойовників, на відміну від португальців. Щоб уникнути конкуренції між нідерландським компаніями, у 1602 р. Генеральними штатами було засновано Об'єднану Ост-Індську компанію,

якій надавалося право на монопольну торгівлю з країнами Сходу.

Спочатку нідерландці засновували торговельні факторії на островах Малайського архіпелагу (з 1603), на узбережжі Індостану (з 1605) та в Японії (з 1609). Протягом 1639–1853 рр. голландці були єдиними європейцями, яким було дозволено торгувати з Японією (форт Дедзіма). У 1624–1662 рр. голландці володіли Формозою (Тайванем), у 1641–1824 рр. – Малаккою, у 1658–1796 рр. більшою частиною Цейлону. Ядром нідерландської колоніальної імперії була Голландська Ост-Індія з центром на о. Ява.

У 1621 р. була заснована Вест-Індійська компанія, що змогла оволодіти значними територіями у Північній та Південній Америці, втім утримати більшість з них не вдалося. Так, заснований у 1626 р. Новий Амстердам (сучасний Нью-Йорк) голландці у 1664 р. були змушені передати англійцям, а в 1661 р. були витиснуті португальцями з Голландської Бразилії. Проте Нідерланди на континенті тривалий час володіли Голландською Гвіаною (1667–1975) та до цього часу володіють низкою островів у Карибському морі. Найважливішими колоніями Нідерландів в Африці були Голландська Гвінея (1637–1871) та Капська колонія (1652–1795, 1803–1806). У 1606 р. голландський мореплавець Віллем Янсзон відкрив Австралію, у 1642 р. голландський мореплавець Абель Тасман відкрив о. Тасманію та Нову Зеландію, у 1643 р. – острови Тонга та Фіджі.

Об'єднані провінції були першою державою, що організувала цілу систему експлуатації колоній, територія яких на початок XX ст. у 60 разів перевищувала землі самої метрополії та давала значні прибутки.

Успіхи Об'єднаних провінцій на морі викликали гостре суперництво з Англією, наслідком чого стала низка англо-голландських війн (1652–1654, 1665–1667, 1672–1674,

1780–1784). У 1672–1678 рр. також тривала франко-голландська війна, під час якої голландці, щоб ускладнити рух французів, були змушені затопити значні території своєї країни. Результатом цих війн стало послаблення військового та економічного потенціалу Об'єднаних провінцій, зниження ролі у світовій політиці, втрата деяких колоніальних територій.

Після подій Славної революції в Англії Республіка, через проголошення у 1689 р. статгаудера Віллема III Оранського (чоловік Марії Стюарт) королем Англії і Шотландії (1689–1702), опинилася у зовнішньополітичному союзі з головним економічним конкурентом.

У XVIII ст. Нідерланди намагались реалізувати політику нейтралітету, вважаючи що вигідніше торгувати з воюючими сторонами та надавати міжнародні кредити, ніж брати безпосередню участь у військових конфліктах. Так, Нідерландам вдалося уникнути залучення до війни за польську спадщину (1733–1735), але у війні за австрійську спадщину (1740–1748) взяти участь довелося. Військові дії на території Нідерландів викликали рух за поновлення на посаді статгаудерів представників роду Оранських (після двох безстатгаудерних періодів 1650–1672 та 1702–1747). У 1747 р. Генеральними штатами Віллем IV Оранський був проголошений статгаудером Об'єднаних провінцій, а також командувачем збройних сил Республіки; у 1748 р. статгаудерство було проголошене спадковим, що сприяло посиленню впливу Англії на політику Нідерландів. Однак у Семирічній війні 1756–1763 рр. Нідерланди зайняли позицію нейтралітету.

Наприкінці XVIII ст. внутрішньополітичне життя у Нідерландах характеризувалося продовженням боротьби між оранжистами та республіканцями. Новим явищем була поява у 1781 р. нової буржуазної «партії патріо-

тів», яка очолила «революцію патріотів» або «Батавську революцію» 1784–1787 рр., спрямовану проти тогочасного статгаудера Віллема V (1751–1795) та з вимогами демократичних змін. Лише за допомогою прусської армії Віллем V зміг повернути собі владу в країні у 1787 р.

Події Французької революції 1789 р. розкололи Нідерланди на її прибічників і противників та сприяли неодноразовим змінам статусу державної влади в Об'єднаних провінціях. У 1795 р. Республіка як учасниця антифранцузької коаліції була повністю окупована французькою революційною армією, було ліквідоване статгаудерство та проголошена васальна Франції Батавська республіка (1795–1806).

У 1806 р. з ініціативи Наполеона I замість Республіки було утворене Королівство Голландія (1806–1810) на чолі з братом імператора Людовіком Бонапартом. Невдоволений братом, який намагався діяти в інтересах голландців, Наполеон I приєднав Нідерланди безпосередньо до Французької імперії (1810–1813).

За рішенням Віденського конгресу 1815 р., колишня Батавська республіка, Південні Нідерланди, Єпископство Льєжське були об'єднані у Сполучене Королівство Нідерландів. 16.05.1815 р. Віллем I, син статгаудера Віллема V, був проголошений королем Нідерландів (1815–1840). Крім того, Віллем I отримав у особисте володіння Велике герцогство Люксембург (нідерландські королі були великими герцогами люксембурзькими до 1890 р.).

Проте в об'єднаній державі більш населені південні провінції грали підпорядковану роль, були слабо представлені в уряді, виступали проти планів повсюдного запровадження голландської мови. Тому 25.08.1830 р. під впливом Липневої революції у Франції в

Брюсселі спалахнуло повстання, що перекинулось на інші міста південних провінцій. До 1833 р. Віллем I вів війну за повернення цих територій, але під тиском Франції та Англії був змушений її припинити. Юридично Нідерланди визнали незалежність Бельгії лише у 1839 р.

Конституція 1815 р. практично не обмежувала влади короля, провідну роль у житті Нідерландів продовжували відігравати вихідці з Голландії. Згодом у державі виникла ліберальна опозиція, провідним представником якої у 1840–1860-х рр. був професор Йохан Торбеке. Під тиском опозиції відбулося зречення престолу Віллемом I на користь свого сина Віллема II (1840–1849).

Під впливом революційних подій у Європі в 1848 р. була прийнята нова Конституція держави, що передала вищу виконавчу владу уряду, який ніс відповідальність перед парламентом. Повноваження Генеральних штатів та виборче право були розширені, почала формуватися партійна система. У 1849 р. в країні пройшли перші прямі вибори та був сформований перший нідерландський уряд на чолі з Й. Торбеке, відповідальний перед парламентом.

Першою справжньою політичною партією Нідерландів була Антиреволюційна партія (1878), у 1881 р. виникає Соціал-демократичний союз Нідерландів, у 1885 р. – Ліберальний союз, у 1894 р. – Соціал-демократична робітничка партія Нідерландів.

Упродовж XIX ст. Нідерланди намагалися дотримуватися політики нейтралітету та орієнтувалися головним чином на захист своїх колоніальних володінь. Нідерланди активно сприяли підвищенню ролі міжнародного права, виробленню механізмів вирішення міжнародних суперечок мирними засобами. Так, у 1899 р. у Гаазі пройшла Перша Гаазька мирна конференція, на якій були прийняті три кон-

венції (про мирне розв'язання міжнародних зіткнень, про закони та звичаї сухопутної війни, про застосування щодо морської війни Женевської конвенції 1864 р.) та три декларації, спрямовані на обмеження найбільш небезпечних видів зброї того часу. У Гаазі, рішенням конференції, була організована Постійна палата Міжнародного третейського суду.

З кінця XIX ст. у Нідерландах почали виникати перші великі монополістичні об'єднання: у 1891 р. було створене електротехнічне підприємство «Philips», у 1907 р. – нідерландсько-англійський нафтовий концерн «Royal Dutch Shell» (60/40%), у 1911 р. – хімічний концерн «Algemene Kunstzijde Unie».

У роки Першої світової війни Нідерландам вдалося дотримуватися нейтралітету, хоч обидві ворогуючі сторони мали свої претензії до Нідерландів.

Нейтралітет у роки війни дозволив зберегти територіальну цілісність країни, уникнути чисельних жертв та руйнувань, сприяв проведенню важливих соціальних реформ після війни. Так, у 1917 р. було введено загальне виборче право для чоловіків, а в 1919 р. – для жінок. Отримали поштовх для подальшого розвитку чорна металургія та електротехнічна промисловість, збільшилась кількість населення, зайнятого у сфері послуг та промисловості.

У 1920-х – на початку 1930-х рр. у Нідерландах швидкими темпами відбувалося будівництво шосейних та залізничних шляхів, дамб та каналів. У 1918–1932 рр. було споруджено гігантську (32,5 км) греблю, шириною від 80 до 100 метрів, висотою 6 метрів над рівнем моря. Ця гребля відокремилась затоку Зейдерзее від моря, на осушеній території були влаштовані нові польдери загальною площею 1650 км², а залишки затоки перетворилися на прісноводне озеро Ейсселмер. У результаті територія країни збільшилась на 7%.

У 1918–1939 рр. при владі були праві коаліційні уряди, що очолювалися лідерами Римсько-католицької державної партії (РКДП, заснована 1901 р.) та протестантських Антиреволюційної партії і Християнсько-історичного союзу (заснований 1908 р.).

Розшарування нідерландського суспільства на дрібні групи (*verzuiling*) було тривалим процесом, що розпочався після Першої світової війни та завершився у 1970-х рр. Це істотно вплинуло і на політичну систему, для якої було характерним подрібнення партій та багатопартійність, спричинена також і релігійним плюралізмом. Так, наприклад, разом із соціалістичним сформувалися католицький та протестантський робітничі рухи.

У міжвоєнний період Нідерланди продовжували дотримуватися нейтралітету, у 1920-і рр. традиційно орієнтувалися на Велику Британію, а з 1930-х почали зближення зі США. В умовах кінця 1930-х рр. Нідерланди не хотіли зближення з Німеччиною, яка у 1937 р. запропонувала мирну угоду з гарантуванням Нідерландам нейтралітету.

З початком Другої світової війни, (04.09.1939 р.), Нідерланди оголосили про свій нейтралітет, але протягом 10–15.05.1940 р. були окуповані Німеччиною. У 1942 р. Японія окупувала Індонезію. Королева Вільгельміна (1890–1948) і уряд емігрували до Лондона. Спочатку німці намагалися включити нідерландців до системи своєї держави, причисливши їх до «кровноспоріднених німецьких народів», що спричинило появу певної кількості колабораціоністів. Втім, починаючи з 1941 р., у країні діяв рух Опору, який з 1944 р. підпорядковувався нідерландському уряду в Лондоні.

Нідерланди були повністю звільнені 05.05.1945 р. Під час Другої світової війни в Нідерландах, Індонезії та на інших територіях у результаті військових дій або оку-

паційних заходів загинуло 236 тис. нідерландців, матеріальні збитки оцінювались у 20 млрд дол.

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА КРАЇНИ З ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст. ДО СЬОГОДЕННЯ

Після Другої світової війни Нідерланди залишилися конституційною монархією парламентського типу, хоча королева Вільгельміна намагалася розширити королівські повноваження. Після її зречення на користь дочки Юліани (1948–1980) вплив королівської родини на політику поступово послаблювався.

За Конституцією, законодавча влада здійснюється королем (королевою) і Генеральними штатами, виконавча – урядом (королем та Радою міністрів). Король є головнокомандувачем збройних сил країни. Від його імені здійснюються зовнішні зносини з іншими державами.

До повноважень глави держави входить: скликання і розпуск парламенту, оголошення війни і укладення миру, розпорядження державними фінансами, схвалення законопроектів. Король – голова Державної ради, члени якої призначаються королем. Це – вищий консультативний орган нідерландського уряду, який має законодавчу ініціативу. На відміну від багатьох інших європейських країн, в Голландії монарх бере активну участь у політичному житті.

Уряд формується з монарха та міністрів, але король (королева) не несе відповідальності перед парламентом, на відміну від міністрів, діяльність яких контролюється депутатами. Уряд Нідерландів підтримує постійний зв'язок з парламентськими фракціями, лідери яких беруть участь у засіданнях Кабінету міністрів.

Король бере важливу участь у формуванні уряду, призначаючи або незалежну особу, яка веде попередні консультації з партіями щодо формування кабінету, або одразу ліде-

ра однієї із партій для формування уряду. Кабінет присягає королю, його склад призначається королівським указом. Після отримання довіри від нижньої палати уряд може розпочинати роботу.

Парламент складається з двох палат: Першої (75 місць) і Другої (150 місць). Перша палата обирається провінційними штатами на основі пропорційного представництва строком на 4 роки. Друга палата, що володіє основною владою, обирається прямим голосуванням на основі пропорційного представництва строком на 4 роки. Монарх підписує всі закони, прийняті парламентом. Кожна парламентська сесія щорічно в День принців (третьій вівторок вересня) починається з тронної промови короля перед депутатами обох палат Генеральних штатів. У ній король виголошує основні напрями політики урядового кабінету. Також у цей день презентується проект державного бюджету на наступний рік.

30.04.2013 р. королева Нідерландів Беатрікс Вільгельміна Армгард (1980–2013) зреклася престолу на користь свого старшого сина принца Оранського-Нассау Вільяма-Олександра. Беатрікс є давнім членом «Римського клубу», Більдерберзьких зустрічей глобальної еліти, вона крупний акціонер нафтової компанії «Шелл», належить до найзаможніших жінок світу.

Для внутрішньополітичного життя у повоєнні роки було характерним переформування старих та утворення нових партій, поступовий відхід від традиції розмежування суспільства (*verzuiling*) та спроби реалізувати ідею національного єднання, що виникла в роки Другої світової війни. У 1945 р. РКДП трансформувалася в Католицьку народну партію, у 1946 р. на основі лівого крила СДРПН утворилася Партія праці, а на основі правого у 1948 р. – Народна партія за свобо-

ду та демократію. У 1966 р. утворилася партія «Демократи-66» тощо. Відбулося також згуртування клерикальних партій: найстаріша у Нідерландах кальвіністська Антиреволюційна партія, Католицька народна партія та протестантський Християнсько-історичний союз у 1976 р. утворили «Християнсько-демократичний заклик» – партію, що базувалася на релігійних засадах.

Основними партіями сучасних Нідерландів є Християнсько-демократичний заклик, Партія праці, Соціалістична партія, Народна партія за свободу і демократію. ХДЗ відстоює традиційні цінності, приватну власність і вільне підприємництво, закликає до обмеження державного втручання в економіку при продовженні активної соціальної політики. Соціал-демократична Партія праці виступає за розширення соціальної політики держави з метою забезпечити більше соціальної, політичної та економічної рівноправності всіх громадян. Праволіберальна НПСД виступає за розвиток вільного ринку, скорочення державного втручання в економіку і підтримку вільного підприємництва. Ліволіберальна партія «Демократи-66» закликає до поєднання ліберальних принципів індивідуальної свободи з активною соціальною політикою і солідарністю.

У результаті об'єднання невеликих лівих організацій у 1989 р. виникла партія «Зелені ліви», яка виступає під гаслами соціалізму, пацифізму та захисту навколишнього середовища. У 2001 р. був заснований Християнський союз, який дотримується консервативної позиції з питань абортів, евтаназії і гомосексуальних шлюбів, при цьому виступає з соціал-демократичних позицій у питаннях економіки та захисту навколишнього середовища.

Особливістю партійної системи Нідерландів є постійна відсутність у будь-якої однієї партії абсолютної парламентської більшості,

тому всі уряди в країні коаліційні. Вони включають зазвичай дві, рідше – три, партії. Партії, що становлять коаліції, далеко не завжди близькі одна одній за політичною орієнтацією, але національна традиція консенсусу, вміння поважати різні інтереси і погоджувати їх у переговорному процесі дозволяли створювати стійкі і працездатні уряди.

У другій половині ХХ ст. нідерландський уряд очолювали здебільшого лідери клерикальних партій: КНП у 1946–1948, 1958–1966, 1967–1971 рр.; Антиреволюційної партії – у 1966–1967, 1971–1973 рр.; ХДЗ – у 1977–1994 рр. (Рууд Любберс), 2002–2010 рр. (Ян-Петер Балкененде). Лідери ПП очолювали уряд у 1948–1958 рр. (Віллем Дрес), 1973–1977, 1994–2002 рр. (Вім Кок). З 2010 р. уряд очолює лідер НПСД Марк Рютте.

На парламентських виборах 1994 р. ПП отримала 37 місць, ХДЗ – 34, НПСД – 31, Д-66 – 24. У 1998 р. ПП отримала 55 місць, НПСД – 38, ХДЗ – 29, Д-66 – 14, Зелені ліви – 11.

На виборах 2002 р. переміг ХДЗ – 43 місця, а заснована в 2002 р. під гаслами припинення припливу іммігрантів, які «не інтегруються» в нідерландську культуру (особливо мусульмани), більш рішучої боротьби зі злочинністю, скорочення бюрократії в державному управлінні партія Список Піма Фортейна стала другою за величиною політичною силою країни, отримавши 26 місць. За тиждень до виборів П. Фортейн був застрелений активістом радикальної екологічної групи. НПСД здобула 24 місця, ПП – 23, Зелені ліви – 10.

Позачергові вибори 2003 р. знову принесли перемогу ХДЗ – 44 місця, ПП – 42, НПСД – 28, інші провідні партії здали свої позиції. На виборах 2006 р. ХДЗ отримав 41 місце, ПП – 33, ліва Соціалістична партія домоглася серйозного успіху, здобувши 25 місць, НПСД – 22. На цих виборах на політичну арену вийшла створена у 2006 р. крайньоправа «Партія свобо-

ди» для якої характерна антиісламська риторика (9 місць).

На виборах 2010 р. НПСД отримала 31 місце, ПП – 30, Партія свободи – 24, ХДЗ – 21, СП – 15, Д-66 – 10, Зелені ліви – 10.

У 2012 р. через неможливість узгодити урядовий план зменшення бюджетного дефіциту, який, зокрема, передбачав скорочення видатків на охорону здоров'я, підвищення пенсійного віку та ін., були оголошені дострокові вибори Другої палати Генеральних штатів. У результаті виборів НПСД зміцнила свої позиції, отримавши 41 місце, ПП – 38, Партія свободи – 15, СП – 15, ХДЗ – 13, Д-66 – 12. Нова урядова коаліція на чолі з М. Рютте змогла узгодити питання зменшення бюджетного дефіциту.

На парламентських виборах 2017 р. НПСД отримала 33 місця, Партія свободи – 20, Д-66 – 19, СП – 14, Зелені ліви – 14, ПП – 9.

Особливістю політичної системи Нідерландів є право голосувати на місцевих виборах іноземним громадянам (за умов попереднього 5-річного проживання в країні).

Ліберальні Нідерланди стали першою країною у світі, де було законодавчо легалізовано вживання легких наркотиків (з 1976), реєстрацію одностатевих шлюбів (з 2001), активну евтаназію (з 2002).

Зовнішньополітичний розвиток Нідерландів у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. визначався процесом деколонізації та радикальною зміною зовнішньополітичного курсу у зв'язку з відмовою країни від традицій нейтралітету.

Після Другої світової війни почався розпад нідерландської колоніальної імперії. Спроба військовим шляхом утримати в 1945–1949 рр. у колоніальній залежності Індонезію, яка 17.08.1945 р. проголосила незалежність, закінчилася провалом. Нідерланди опинилися у міжнародній політичній ізоляції та були вимушені припинити військові дії. У 1949 р. ко-

ролева Нідерландів Юліана підписала ухвалу про надання суверенітету Індонезії. З 1954 р. Нідерландські Антільські острови отримали часткове самоврядування, а Нідерланди були проголошені Королівством трьох рівних партнерів: Нідерландів, Суринаму та Нідерландських Антільських островів. У 1975 р. Суринам проголосив незалежність, і Нідерланди перестали бути колоніальною країною.

Після Другої світової війни відбувся перегляд традицій нейтралітету у зовнішній політиці. Нідерланди через втрату колоній остаточно перетворилися на так звану «малу» країну, якій важко було захищати свої інтереси самостійно.

Окрім того, «червона загроза» та неефективність проголошеного нейтралітету у роки Другої світової війни сприяли визнанню необхідності укладати союзи та кооперуватися з іншими країнами. Саме тому Нідерланди брали активну участь у процесах європейської та євроатлантичної інтеграції, були ініціатором проведення Європейського конгресу у Гаазі в 1948 р., одним з ініціаторів утворення Ради Європи (1949), співзасновником воєнно-політичних блоків європейських країн – Брюссельського пакту (1948, потім ЗЄС) та НАТО (1949).

Специфікою повоєнного зовнішнього курсу стала також переорієнтація на відносини з США. Так, були підписані угоди про фінансування з боку США нідерландського воєнного виробництва, після вступу до НАТО – про оснащення армії Нідерландів американською зброєю.

У 1957 р. Нідерланди стали першою західноєвропейською країною, яка дала згоду розмістити на своїй території ракетно-ядерну зброю США. Роттердам став головним портом постачання оснащення для американських військ, розташованих у Європі. У 1970–1980-ті роки громадська думка Нідерландів доволі гостро реагувала на політику США щодо розта-

шування крилатих ракет на території Європи, чим ставила власний уряд у складну ситуацію через необхідність враховувати думку нідерландців та демонструвати лояльність по відношенню до США.

Із завершенням «холодної війни» Нідерланди почали активно підтримувати демократичні перетворення у колишніх соціалістичних країнах (з 1995), зберегли орієнтацію на стратегічне партнерство зі США та підтримку євроінтеграційних процесів.

Саме у нідерландському місті Маастріхт 07.02.1992 р. між членами Європейської спільноти було підписано договір про утворення Європейського Союзу. З 01.01.2002 р. у готівковий обіг Нідерландів було введено євро, а гульден вилучено з обігу. У 2005 р. більшість нідерландців на референдумі відмовилися підтримати проект Конституції ЄС.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ З ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

Після закінчення Другої світової війни нідерландський уряд зайнявся відновленням економіки, відродженням країни і зміцненням економічних зв'язків з країнами Західної Європи. Протягом 1948–1952 рр. Нідерланди, згідно з «Планом Маршалла», отримали від США близько 1 млрд дол. допомоги.

У Зеландії ситуацію погіршила катастрофа 1953 р., коли шторм з Північного моря спровокував повернення течії річок та каналів у зворотний бік, внаслідок чого було зруйновано греблі та дамби, затоплено 160 тис. га землі, загинуло 1800 осіб, було завдано шкоди на 500 млн гульденів. Після цього у 1958 р. розпочалася реалізація гідропроекту «Дельта» з побудови цілої системи протиштормових споруд, який було завершено тільки у 1997 р.

У 1940-х рр. було сформовано митно-економічний та військово-політичний союз Бель-

гії, Нідерландів і Люксембургу – Бенілюкс. Початок його формування було покладено валютною угодою (21.10.1943) і митною конвенцією (05.09.1944 р., набула чинності в січні 1948 р.) трьох держав.

Саме Бенілюкс став ядром нової повоєнної Європи. 03.02.1958 р. Бельгія, Нідерланди і Люксембург уклали в Гаазі договір про заснування економічного союзу, який набрав чинності 01.11.1960 р., після його ратифікації парламентами трьох країн. Договір передбачав створення єдиного ринку його учасників, вільний рух осіб, товарів, капіталів і послуг між трьома країнами, координацію їх економічної, фінансової і соціальної політики, виступ країн-учасниць як єдиного цілого в галузі зовнішніх економічних зв'язків.

У повоєнних Нідерландах акцент у розвитку економіки було зроблено на промисловості. Протягом 1946–1970 рр. частка промисловості і будівництва у національному доході зросла з 34 до 45,5%, а частка с/г (включаючи і рибальство) скоротилась із 13 до 6,5%, частка сфери послуг зросла до 48%. Галузі промисловості, орієнтовані на колоніальні ринки, втрачали своє значення.

У 1959 р. в районі Гронінгена було виявлено одне з найбагатших у світі родовищ природного газу, що стало додатковим стимулом для розвитку економічної активності. У 1970-х рр. половина газу, споживаного в Західній Європі, надходила з Гронінгена. Після того, як газові родовища були виявлені в Північному морі, компанія «Royal Dutch Shell» розпочала його видобуток та розробила нові технології для перевезення газу у скрапленому вигляді.

З початку 1970-х рр. економічне становище Нідерландів стало погіршуватися; цей процес тривав до середини 1980-х рр. У 1971–1980 рр. майже в два рази знизилися темпи економічного зростання – вони становили в

середньому щорічно 2,8%, витрати на соціальні потреби зросли з 42 до 61% ВВП, податки – з 41 до 55% ВВП.

Проте раціоналізація виробництва, зміни енергетичної політики, повсюдна комп'ютеризація та підвищення конкурентоспроможності нідерландських товарів дозволили вже до кінця 1990-х рр. поліпшити ситуацію в економіці. Так, кількість робочих місць протягом 1984–1996 рр. зросла на 19%, інфляція у середині 1990-х рр. була у п'ять разів менша від загальноєвропейського рівня, за рівнем ВВП на душу населення Нідерланди вийшли на шосте місце в світі (1999), а за експортом капіталу на душу населення – на третє місце в світі (1996). У 2001 р. обсяг прямих закордонних капіталовкладень Нідерландів склав 309 млрд дол. США.

Орієнтована на експорт нідерландська економіка значно виграла від членства в ЄЕС/ЄС. Три чверті всього нідерландського експорту направляється в країни ЄС. Основними партнерами Нідерландів з експорту є ФРН, Бельгія, Франція, Великобританія, Італія та США, з імпорту – ФРН, Бельгія, Китай, Великобританія, США і Франція. Найбільшим торговельним партнером Королівства Нідерландів є ФРН. Обсяг товарообігу між країнами у 2014 р. склав 166 млрд євро.

Нідерланди займають в ЄС друге місце після Франції з експорту аграрної продукції. Розташований у гирлі Рейну Роттердамський порт є найбільшим в Європі, а в 1962–1986 рр. був найбільшим у світі.

Обсяги зовнішньоторговельного обороту Нідерландів (товарами і послугами у поточних цінах), за даними Євростату, у 2006 р. склали 751,9 млрд євро, у 2007 р. – 807,8 млрд, у 2008 р. – 860,6 млрд, у 2009 р. – 734,7 млрд, у 2010 р. – 855 млрд, у 2011 р. – 939,7 млрд, у 2012 р. – 995,3 млрд, у 2013 р. – 1 трлн, у 2014 р. – 1 трлн 022 млрд, у 2015 р. – 1 трлн

042 млрд, у 2016 р. – 1 трлн 048 млрд євро (експорт – 562 млрд, імпорт – 486 млрд).

Обсяг виробництва промислового сектору Нідерландів у 2013 р. (без урахування продукції комерційного призначення та сфери послуг) склав 106,1 млрд євро (2012 – 104,3 млрд), виробництва сільгосппродукції і продовольства – 140,4 млрд євро. Рівень безробіття в Нідерландах, за даними Євростату, у 2006–2011 рр. був меншим від 5%, у 2013–2015 рр. він зріс до рівня 7,4–6,9%, у 2016 р. зменшився до 6%.

У Нідерландах розвинена металургія, машинобудування, фармацевтична промисловість, виготовляється електронне устаткування й електронні вироби у величезному асортименті, верстати і промислове устаткування, судна, автомобілі, трактори, сільськогосподарські машини та багато іншого, високорозвинене виробництво лаків та фарб, ведеться огранювання алмазів. Широко розповсюджені сучасні підприємства харчової і легкої промисловості.

Основу економіки Нідерландів складають близько 70 великих фірм: промислових, банківських, транспортних, торговельних, страхових. Провідними серед них є «Royal Dutch Shell», «Unilever» та «Philips». Згідно з рейтингом журналу «Fortune», у 2015 р. «Royal Dutch Shell» займала третє місце серед найприбутковіших компаній світу (виручка – 431 млрд дол. США). Нідерландсько-британський концерн «Unilever» є одним із найпотужніших виробників продуктів харчування, косметики, засобів гігієни, а також товарів для дому та текстильної продукції. Компанія представлена у більш ніж 100 країнах світу.

Найбільш могутніми у сфері хімічної та нафтохімічної промисловості є «Akzo Nobel»; у сфері нафтохімії, видобутку газу та газохімії – «DSME»; у машинобудуванні – концерн «Stork»; у виробництві транспортних засо-

бів – «DAF Trucks», «Fokker Space»; у харчовій промисловості – «Campina», «Nutricia», «SHV Holdings», «Bols»; у пивоварінні – «Heineken» (третій за величиною броварний концерн світу); у фармацевтиці – «Hagemayer»; у поліграфії – «KNP», видавнича фірма «Elsevier» та видавництво «Wolters Kluwer», яке у 2011 р. мало обіг 3,4 млрд євро, прибуток 728 млн євро та понад 18 тис. співробітників у світі. Великою мережею супермаркетів (3200 магазинів у різних країнах світу) володіє «Koninklijke Ahold NV», у якій працює понад 200 тис. чол.

У країні видобувається природний газ, нафта, кам'яне вугілля, є великі нафтопереробні потужності. «Royal Dutch Shell» з 2012 р. є найбільшим підприємством світу з видобутку мінеральних масел та газу. Концерн працює більш ніж у 140 країнах світу, кількість його співробітників сягає 92 тис. чол.

Загалом у країні зареєстровано близько 600 тис. компаній і підприємств, з яких 98,5% належать до підприємств малого і середнього бізнесу.

За рейтингом «The Banker», у 2014 р. у топ-50 банків світу за величиною активів входили «ING Bank» (24 місце, 1 трлн 086 млрд дол. США) та «Rabobank Group» (27 місце, 939 млрд дол.).

Основними галузями сільського господарства в Нідерландах є тваринництво, молочне тваринництво, рибна промисловість, плодоовочівництво, квітникарство (зокрема, вирощується близько 7 тис. сортів тюльпанів, щорічно експортується близько 4,3 млрд цибулин тюльпанів, загалом Нідерланди експортують 2/3 світового об'єму живих рослин, квітів і коренів).

За площами, відведеними під тепличне господарство та за експортом парникових овочів і ягід Нідерланди посідають перше місце в світі. Країна займає п'яте місце в Європі з виробництва масла і четверте – з виробни-

цтва сиру. На польдерах випасається понад 4,5 млн голів великої рогатої худоби.

Загалом с/г сектор Нідерландів займає третє місце в світі за прибутками після США і Франції (2013).

ВВП Нідерландів (у поточних цінах), за даними Євростату, у 1998 р. склав 360 млрд євро, у 2000 р. – 448 млрд, у 2005 р. – 545 млрд, у 2007 р. – 613 млрд, у 2008 р. – 639 млрд. Світова фінансова криза спричинила падіння ВВП у 2009 р. до 617 млрд, потім розпочалося його повільне зростання: у 2010 р. – 631 млрд, у 2011 р. – 642 млрд, у 2012 р. – 645 млрд, у 2013 р. – 652 млрд, у 2014 р. – 663 млрд, у 2015 р. – 676 млрд, у 2016 р. – 697 млрд євро.

У Нідерландах дуже висока щільність музеїв: на 16,8 млн мешканців припадає біля 1000 музеїв, а на кожних 2000 жителів – одна книгарня. Нідерланди витрачають на охорону здоров'я своїх громадян більше, ніж інші європейські держави – майже 12% ВВП.

За Індексом свободи преси, Нідерланди у 2014 р. займали друге місце в світі, за Індексом людського розвитку – четверте місце, за Індексом глобальної конкурентоспроможності – восьме місце, за Індексом демократії – десяте місце.

ІСТОРИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ НІДЕРЛАНДІВ З УКРАЇНОЮ ДО 1991 р.

Перші контакти між українськими і нідерландськими землями сягають часів Середньовіччя, адже ще в XI ст. товари з Фрісландії надходили до Київської Русі.

У 1628 р. в Голландії провідний теоретик соцініанського руху Речі Посполитої шляхтич Київського воєводства Самійло Принковський, під псевдонімом Іринея Філалет, видав книгу «Про мир і церковну злагоду», яка прославила його у тогочасній освіченій Європі.

У XVIII ст. набуло поширення навчання дітей української козацької старшини та шлях-

ти в Лейденському університеті. Так, у 1754 р. ступінь доктора медицини тут здобув Іван Полетика, у 1765 р. – Петро Погорецький, у 1775 р. – Григорій Соболевський, у 1780 р. – Данило Самойлович; ступінь доктора філософії – Опанас Шафонський; у 1781 р. вивчав «натуральну історію» син гетьмана Кирила Григорій Розумовський. Загалом у XVIII ст. у Лейденському університеті навчалось близько 50 вихідців з Лівобережної України.

У часи Української революції Директорією 06.01.1919 р. була заснована Надзвичайна дипломатична місія УНР у Голландії та Бельгії на чолі з відомим громадсько-політичним діячем та істориком Андрієм Яковлевим. Водночас нідерландський уряд 20.01.1919 р. призначив д-ра Т. Фоккера генеральним консулом у Києві. До квітня 1920 р. українська місія перебувала у Гаазі, потім переїхала до Брюсселя, залишивши в Гаазі Консульство та канцелярію представництва. Місія діяла до 01.04.1922 р. Урядовці Нідерландів де факто визнавали українську дипломатичну репрезентацію офіційним представництвом УНР в Нідерландах. Проте офіційно визнати Україну незалежною державою голландський уряд не наважився без визнання цього факту з боку провідних країн блоку Антанти.

У 1921–1927 рр. в Україні існував Сільсько-господарський союз нащадків голландських вихідців в Україні, в основному – менонітів.

У травні 1938 р. у Роттердамі радянськими спецслужбами було вбито голову ОУН полковника Євгена Коновальця. Похований на місцевому цвинтарі Кросвейк.

УКРАЇНСЬКО-НІДЕРЛАНДСЬКІ ВІДНОСИНИ З 1991 р.

Королівство Нідерландів визнало незалежність України 31.12.1991 р. Дипломатичні відносини були встановлені 01.04.1992 р. Посольство Нідерландів у Києві було від-

крито восени 1992 р. Першим послом Нідерландів в Україні став Роберт Серрі. Першим українським послом у Нідерландах (за сумісництвом) у 1992 р. був призначений Володимир Василенко. Самостійне дипломатичне представництво України в Нідерландах розпочало свою діяльність у Гаазі в 2002 р.

Політичний діалог на вищому рівні був започаткований у березні 1996 р. офіційним візитом в Україну прем'єр-міністра Нідерландів В. Кока. У грудні 1997 р. та липні 2004 р. відбулися офіційні візити президента України Л. Кучми до Нідерландів. У 2004 та 2005 рр. Україну відвідував прем'єр-міністр Нідерландів Я. Балкененде. Вагомою подією для поглиблення двосторонніх відносин став офіційний візит президента України В. Ющенка до Нідерландів 7–8.06.2006 р. на запрошення королеви Беатрікс.

Важливим результатом розвитку українсько-нідерландського діалогу стало підписання Програми спільних дій між Кабінетом Міністрів України та Урядом Нідерландів на 2004–2006, а потім і на 2007–2009 рр.

Сумною подією у двосторонніх відносинах стало збиття росіянами над окупованою частиною Донбасу 17.07.2014 р. пасажирського літака «Boeing-777» компанії «Malaysia Airlines», що виконував регулярний рейс МН-17 із Амстердама. У катастрофі загинуло 193 громадяни Нідерландів.

26–27.11.2015 р. Королівство Нідерланди з візитом відвідав президент України П. Порошенко.

Складна внутрішньополітична ситуація в Нідерландах, на фоні європейської міграційної кризи 2015 р., спричинила проблеми з ратифікацією Нідерландами Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Парламент Королівства дав згоду на ратифікацію 07.07.2015 р. і вже 08.07.2015 р. її підписав король. Проте євроскептичні сили в Нідерландах домоглися проведення

06.04.2016 р. консультативного референдуму з цього питання. При явці у 32,28%, більшість у 61% виборців (2,5 млн) проголосувала проти ратифікації.

Напередодні парламентських виборів 2017 р. уряд М. Рютте вирішив не ігнорувати його результати і повернув питання про ратифікацію до парламенту. Компроміс було оформлено 15.12.2016 р. у вигляді «Рішення глав держав урядів 28 держав – членів ЄС на зустрічі в рамках Європейської Ради щодо Угоди про асоціацію», який не змінював угоди, але який М. Рютте зміг подати як перемогу. Після цього нідерландський парламент 30.05.2017 р. повторно ратифікував угоду і вже 01.06.2017 р. король повторно її підписав. Таким чином Нідерланди стали останньою країною ЄС, яка завершила процес ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Договірно-правова база українсько-нідерландських відносин на початок 2017 р. налічує 39 двосторонніх договорів та угод. Основними документами договірно-правової бази двосторонніх відносин є: Конвенція про уникнення подвійного оподаткування (від 12.07.1996), Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій (від 26.02.1997), Угода про технічне та фінансове співробітництво (від 01.03.1999), Угода про співробітництво у галузі культури (від 18.07.1996), Угода про повітряне сполучення (від 01.08.1994), Угода про автомобільні перевезення (від 01.01.1995) та ряд інших.

Відносини між Україною та Нідерландами характеризуються високим рівнем торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва. Нідерланди посідають друге місце за обсягом іноземних інвестицій в економіку України.

Станом на 01.04.2017 р., за даними Держстату України, прямі іноземні інвестиції з Нідерландів в економіку України становили 6,2 млрд дол. Найбільшими інвесторами

в економіку України є банки: «ING Ukraine», «RaboBank», «Fortis Bank» та компанії «Damen Shipyards», «Royal Dutch Shell», «Philips», «Lucent Technologies», «Nutricia», «Unilever Export», «Akzo Nobel» і інші. Станом на 2017 р. в Україні працювало понад 500 підприємств з нідерландським капіталом.

Так, наприклад, у 1989 р. нідерландська фірма «RL+T» (International) Н.В.» і «BAT Хутрофірма «Тисмениця» створили українсько-нідерландське СП «Тікаферлюкс», яке виготовляє вироби з хутра, що реалізуються у багатьох країнах Європи, Азії та Америки. Протягом 2000–2006 рр. відома нідерландська корпорація «Damen Shipyards» володіла миколаївським суднобудівним заводом «Океан», який за цей час збудував 55 суден для українських та іноземних замовників.

Обсяги прямого інвестування України в економіку Нідерландів суттєво менші – 11 млн дол. США (на 01.04.2017, Держстат України).

Обсяги зовнішньоторговельного обороту між Україною та Нідерландами (товарами і послугами у поточних цінах), за даними Держстату України, у 2004 р. склали 955 млн дол. США, у 2005 р. – 1,1 млрд, у 2006 р. – 1,5 млрд, у 2007 р. – 1,8 млрд, у 2008 р. – 2,6 млрд (експорт – 1,2 млрд, імпорт – 1,4 млрд), у 2009 р. – 1,5 млрд, у 2010 р. – 1,6 млрд, у 2011 р. – 2,5 млрд, у 2012 р. – 2,2 млрд, у 2013 р. – 2,4 млрд, у 2014 р. – 2,2 млрд, у 2015 р. – 1,6 млрд, у 2016 р. – 1,8 млрд дол. США (експорт – 1 млрд 141 млн, імпорт – 665 млн).

Основу товарної структури експорту з України до Нідерландів у 2016 р. становили: жири та олії тваринного або рослинного походження (32,1%); зернові культури (20,4%); чорні метали (14%); насіння і плоди олійних рослин (6,9%); залишки та відходи харчової промисловості (5,5%). Основними статтями товарного імпорту в Україну з Нідерландів у 2016 р. були ядерні реактори, котли, машини

(12%); пластмаси і полімерні вироби (10,4%); засоби наземного транспорту (9,8%); фармацевтична продукція (8,2%); какао і продукти з нього (7,4%).

Нідерланди посідають третє місце серед європейських країн за обсягами технічної допомоги Україні. В Україні реалізуються дві програми технічної допомоги Нідерландів: «МАТРА» (сприяння переходу до громадянського суспільства в країнах Центральної та Східної Європи, з 1994) та «PSOM» (підтримка країн Центральної та Східної Європи при переході до ринково орієнтованої економіки, з 2006) зі щорічними бюджетами більше 5 млн дол. США та близько 48 млн євро відповідно. Проекти в сільськогосподарській галузі складають більшу частину бюджету нідерландської програми технічної допомоги для України.

Двостороннє співробітництво у галузі науки і освіти між Україною та Нідерландами розвивається шляхом виконання окремих науково-дослідних проектів, обміну студентами, стажуванням викладачів тощо. Так, наприклад, у 2009 р. було реалізовано соціально-науковий проект, спрямований на дослідження виховання ВІЛ-інфікованих дітей у м. Одеса, проведений спеціалістами Лейденського «Центру вивчення сім'ї та дитинства».

Основними культурними та гуманітарними організаціями Нідерландів, що здійснюють діяльність у сфері поширення української культури, є «Платформа співробітництва Україна–Нідерланди», гуманітарний фонд «Супутник», культурні фонди «Ukraine Culturalis» та «Matrix Orange» тощо.

Так, у 2009 р. було проведено виставку творів українського та голландського художників І. Несміянова та Я. ван Гога у м. Гаага та Ейндговен, а за сприяння нідерландського культурного фонду «Internationale Opera Producties» у 2009 р. пройшли гастролі Київського та Одеського театрів з оперними та балетними поста-

новками «Кармен», «Дон Жуан», «Лебедине озеро». У 2010 р. у Гаазі відбувся інформаційно-іміджевий захід «Українська жінка в культурі та мистецтві», у рамках якого відбулася літературна зустріч з українською письменницею О. Забужко, виставка українських художниць О. Стратійчук, О. Попінової, К. Касьяненко та А. Кантер у галереї м. Гаага.

У 2011 р. відбулися: виставки сучасного українського мистецтва в Амстердамі та Гаазі; концерт українського камерного ансамблю «Київські солісти»; фотовиставка у приміщенні мерії м. Гаага тощо. За сприяння Посольства України в Нідерландах «Платформою Співробітництва Україна – Нідерланди» проводяться «Дні України в Нідерландах».

Місцями компактного проживання українців у Нідерландах є передусім великі міста та східна частина країни, а також міста із переважачим студентським населенням – Утрехт, Лейден, Гронінген і Ейндговен.

Упродовж 1996–2016 рр. чисельність українців у Нідерландах зростає із 701 до 4437 осіб. За 2013–2015 рр. нідерландське громадянство отримало 842 українці.

Єдиною офіційною організацією українців у повоєнний час була «Спілка українців Нідерландів», якою керував проф. Омелян Кушпета. У Нідерландах видається щоквартальний часопис нідерландською мовою «Журнал Україна – Oekraïne Magazine», присвячений виключно українській тематиці.

У 2007 р. було зареєстровано об'єднання «Українська громада в Нідерландах» (голова – Ігор Кириченко). У червні 2011 р. у м. Гаага було відкрито першу українську суботню школу «Веселка», у якій проводяться заняття з української мови, українознавства та культурно-мистецькі уроки. На основі активу української школи у вересні 2011 р. було створено та офіційно зареєстровано фундацію «Ukraine Culturalis» на чолі з директором школи Т. Пло-

щанським. Також у Нідерландах працюють: хор ім. Лисенка, ансамблі народної пісні і танцю «Русалка» і «Отрада», а також окремі сольні виконавці.

Відомими українцями Нідерландів є: Вікторія Кобленко – актриса, журналістка, телеведуча; Ірина Горванко-Рейкен – директор і диригент нідерландського хору ім. Лисенка, доцент Центру аматорського мистецтва Північного Брабанту (Centrum Amateurkunst Noord Brabant).

У рамках Днів Голландії в Україні в Києві неодноразово проходили фестивалі голландського кіно, фотовиставки, інтерактивні майстер-класи з голландським кухарем тощо.

За даними перепису населення 2001 р., в Україні проживало 139 голландців.

Нідерланди також надають Україні значний обсяг гуманітарної допомоги. Нідерландські фонди «СНОЕ» та фонд допомоги дітям «Breath» у 2009 р. завершили будівництво двох дитячих будинків на Закарпатті, а також реалізують щорічні дитячі літні програми «The Dutch host-families» та «Holiday Plan» для закарпатських дітей-сиріт.

ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ СПАДЩИНИ

До Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО у Нідерландах протягом 1995–2014 рр. були віднесені: Схокланд і околиці; концентричні канали XVII ст. м. Амстердам (XVII ст.); система оборонних споруд м. Амстердам (1880–1920); внутрішнє місто і гавань Віллемстад на о. Кюрасао (XVII–XIX ст.); вітряки в районі Кіндердейк – Елсхаут (бл. 1740); парова насосна станція Вауда (1920); польдер Бемстер (1609–1620); будинок Шредер (1924); Ваденське море (спільно з Німеччиною); фабрика ван Нелле (1920).

Також видатними об'єктами культурної спадщини Нідерландів є: планетарій Ейсе

Ейсінга у м. Франекер (1774–1781); система оборонних споруд Нова голландська водна лінія (XIX–XX ст.); музей Тейлора у м. Гаарлем (XVIII ст.); замок де Гаар у м. Утрехт (XIV–XIX ст.); вежа Дім у м. Утрехт (1321–1382); історичний центр м. Делфт; фортеця Аммерсоен (XVII ст.); замок Круа (XV ст.); замок Лувестейн (XIV ст.); замок Мейдерслот (XIV–XVII ст.); замок Ріддерзал у м. Гаага (XIII ст.); замок Геестеде (1645); палац Бінненгоф у м. Гаага (XIII ст.); палац Гет Лоо в Апелдорні (XVII ст.); парк квітів Кекенгоф (1840); Збройова площа м. Маастріхт; Гроте Маркт м. Харлем та інші.

До об'єктів світової документальної спадщини «Пам'ять світу» ЮНЕСКО у 2003–2011 р. включила: архіви Голландської Ост-Індської та Вест-Індської компанії; опублікований у 1947 р. щоденник єврейської дівчинки Анни Франк «Притулок. Щоденник у листах»; Бібліотеку Ец Хаїм Португало-єврейської семінарії Ец Хаїм у Амстердамі; перший Катехізіс, написаний мовою пап'яменто з Національного архіву Нідерландських Антільських островів; архів Мідделбурзької торгової компанії; колекцію Десмета (фільми, афіші 1910-х рр.).

Електронні джерела:

Сайт королівської родини: <http://www.koninklijkhuis.nl>

Сайт уряду Нідерландів: <http://www.rijksoverheid.nl>

Сайт Генеральних штатів: <http://www.staten-generaal.nl>

Сайт Другої палати Генеральних штатів: <http://www.houseofrepresentatives.nl>

Сайт Сенату Генеральних штатів: <http://www.eerstekamer.nl/home>

Сайт Центрального бюро статистики Нідерландів: <http://www.cbs.nl>

Посольство України в Королівстві Нідерланди: Zeestraat, 78, 2518 AD, The Hague; <http://netherlands.mfa.gov.ua/ua>

Посольство Королівства Нідерланди в Україні: 01901, м. Київ, Контрактова площа, 7; <http://ukraine.nlembassy.org>

Література:

Шатохіна-Мордвинцева Г. А. Нідерланды с древнейших времён до конца XVI в. – М., 2004. – 251 с.

Israel J. The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall 1477–1806. – Oxford, 1995. – 1231 p.

Шатохіна-Мордвинцева Г. А. Нідерланды в новое и новейшее время. – М., 2002. – 277 с.

Mark T. Hooker The History of Holland. – Greenwood, 1999. – 264 p.

Шатохіна-Мордвинцева Г. А. История Нидерландов. – М., 2007. – 510 с.

Чистозвонов А. Н. Нидерландская буржуазная революция XVI в. – М., 1958. – 192 с.

Бааш Э. История экономического развития Голландии в XVI–XVIII вв. – М., 1949. – 398 с.

Нідерланды в европейском и национальном измерениях // Государства Альпийского региона и страны Бенилюкс в меняющейся Европе / под ред. В. Я. Швейцера. – М., 2009. – С. 375–472.

Островская Е. П. Нидерланды: Бизнес, специализация, экономика. – М., 2002. – 109 с.

Кривонос Р. А. Українсько-нідерландська співпраця як складова реалізації євроінтеграційних прагнень України // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2012. – Вип. 111 (Ч. I). – С. 50–59.

Сільськогосподарський союз нащадків голландських вихідців на Україні (1921–1927): зб. док. і матеріалів / уклад. В. І. Марочко. – К., 2000. – 338 с.

В. В. Солошенко